

Een bedehuis voor alle volken

“Dit is het bedehuis voor alle volken” staat er vrij vertaald op de Nederlands Israëlitische Hoofdsynagoge die onopvallend aan de Pastoorstraat in de Arnhemse binnenstad ligt. “Vrij vertaald, naar Jesaja 56”, legt de heer S. van Buuren uit, die er regelmatig rondleidingen verzorgt. “Direct voor de oorlog waren er nog 1400 leden ingeschreven”. Een paar jaar later volgden de razzia’s, de deportaties, de gaskamers of de hongerdood in de concentratiekampen: slechts 365 leden overleefden de verschrikkingen.

Die leden troffen na de oorlog een goeddeels ongeschonden synagoge aan. “Het is eigenlijk een wonder dat dit gebouw er praktisch onbeschadigd onderuit is gekomen”, vervolgt Van Buuren. Alles in de omgeving van de Markt was verwoest. Van de Grote Kerk stond alleen een verwrongen muur nog overeind. Maar de sjoel was er nog.

Die sjoel was bijna een halve eeuw daarvoor ingewijd, op 19 augustus 1853. Het moet een groot feest zijn geweest. Alle mogelijke autoriteiten namen aan de plechtigheden deel. Voor de komst van de synagoge hield de Joodse Gemeente haar diensten in provisorische onderkomens. In 1769 werd daartoe een huis ingericht achter wat indertijd beschreven werd als “de Nieuwe Walstraat achter de muren”. In 1782 werd de synagoge verplaatst naar een huis achter de Velperpoortmuur. Daarna volgde in 1899 een verhuizing naar een nieuw onderkomen op de hoek van de Bentinckstraat en de Kerkstraat.

Vijftig jaar later was deze nood-

synagoge alweer te klein geworden voor de sterk groeiende joodse gemeenschap. Die gemeenschap kocht vervolgens een stuk grond nabij de Kippenmarkt van Arnhem. Hier verrees een sjoel naar een ontwerp van niemand minder dan de stadsarchitect H.J. Heuvelink, de man die in de jaren daarna aan de slag ging met zijn uitbreidingsplan voor Arnhem.

De gemeenschap maakte tijdens die jaren van uitbreiding een geweldige

bloeiperiode door. Tal van joodse organisaties waren gevestigd in Arnhem. Ze hielden zich bezig met de zorg voor Israëlitische oude lieden, uitkeringen bij besnijdenis, steun voor arme kinderen, fondsen voor de hulp aan wezen, heilige klederen voor de sjoel, verzorging der doden en wederkerige steun onder kooplieden. Bovendien waren er nog afdelingen van de Alliance Israëlitique Universelle en de Nederlandse Zionistenbond.

In de Kerkstraat, bevond zich op nummer 24 het joodse rituele badhuis.

Het straatleven kende zijn markante figuren en hun bijnamen. Mevrouw M. Koster vertelde in de feestgids bij 120-jarig bestaan van de synagoge: “Zo werd Spier, de melkboer, bijgenaamd ‘De Schummerd’. Omdat hij de litertjes melk danig liet schuimen. Izak Kan werd om zijn geringe lengte ‘Half Pintje’ genoemd. Cellie, die van zichzelf

beweerde dat hij altijd zo ferm was, ging als ‘Fermecelli’ door het leven”.

Toen de bevolking in 1945 terugkeerde in de vernietigde stad, troffen de joden die de holocaust overleefd hadden een synagoge aan met een ontheiligd en geruïneerd interieur. De sjoel was te groot geworden voor de gedecimeerde gemeenschap en werd nadien in tweeën opgesplitst. Veel ingrijpendere waren echter de veranderingen tijdens het begin van de jaren zeventig. De voormalige, uit 1891 daterende joodse school, moest op de hoek van de Kerkstraat en de Broerenstraat het veld ruimen voor een kantorencomplex. Tegelijkertijd werd het oude badhuis afgebroken. Tenslotte verdween ook het opperrabinaat Gelderland, dat hier sinds 1881 was gevestigd, uit de Pastoorstraat. De joodse gemeenschap had bij de verkoop van school en badhuis bedongen dat er bij het kantorencomplex aan de Broerenstraat ruimte vrij zou worden gemaakt voor een nieuwe ingang in de vorm van een poortje. De oude ingang aan de Pastoorstraat werd namelijk regelmatig geblokkeerd door auto’s en karren. Het poortje kwam er: een hek met een Davidster dat uitmunt in onopvallendheid.

Inmiddels is er een stichting in het leven geroepen om fondsen te verwerven voor het herstel van de sjoel. Tijdens een rondleiding van die stichting door de synagoge trof ik een plaque aan waarop alle namen stonden vermeld van de tijdens de oorlog omgekomen leden van de joodse gemeente. Zomaar ergens, op zolder. “Ter nagedachtenis van onze trouwe medewerkers Louis Meyer, Isidoor Gomperts, Hendrika Silberberg, Mietje Silberberg en Adriaan van de Minnen”.